

trucció: «la Verge Maria --- no poc *estalviar* son Unigènit de la mort» en carta particular de 1420 (NCL IX, 46.25).

De vegades s'arriba a un sentit en què es tracta més aviat de 'tractar amb miraments, no portar les coses a un extrem' amb algú (matis conspicu en l'angl. *spare*, fr. *épargner*, al. *schonen*): «Cavaller de bona ventura, *stalvia* la tua ànima e no vulles consentir que vaja a total perdicció», JoMartorell (Ag. I, 248); «no és le guda cosa de duptar que aquella batalla sia justa la qual se fa per manament de Déu, per tornar atràs o per refrenar o per *stalviar* o per subjugar l'ergull dels òmens mortals», S. xv, *Li. d'Ajustament* (67).

Cosa així ja en la *Cròn.* de Jaume I, en un sentit complex, on això se suma amb la idea de 'deixar d'usar' (implicada en la de fer economies); durant el setge de Burriana, ferit Bng. G. d'Entença, sempre a primera línia, per una sageta, el rei mateix la hi extirpa «e faem-li ligar la nafra ab un tros de camisa de un escuder: e quan ac ligada la nafra pregam-lo que s n'entràs a la ost, que Nòs hi daríem conseyl, e él *estalviariem* tro él fos miylorat; e él dix —Senyor, no faré, que també gorré aquí ---» (§ 173, Ag., p. 220): és a dir que es retirí a curar-se i s'ho arreglaren per no servir-se'n gaire o gens (prescindint-ne) mentre es guareix.

L'ús d'*estalviar* ha estat una constant en la història i geografia de la nostra llengua. Avui encara el trobem estès fins als extrems. A les Illes, fins a Eivissa («*estalvià*: economitzar», PzCabr.); fins als nostres Pirineus centrals: a Tor de Vall Ferrera (1932) pres. 3 *astalbie* i un *astalbián* 'home estalviador, econòmic'; i a Benasc amb l'ús més divulgat: «tinrem que *estalvià* minjà ta el hivert» (Ferraz, 57); de terres valencianes tinc nota d'usos idiomàtics particulars a Callosa d'En Sarrià, i fins al Nord, on encara viuen amb referència a l'agricultura usos semblants als de la llengua medieval: tot es consumeix per la secada però «si plogueu *s'estalviaria l'àbrer*», Vilafamés; «els grans freds de 1956 ho mataren tot, però les garroferes se van *estalviar*», Costur (1961). Pronúncies vulgars com *astulbià*, tan esteses en les comarques del Centre i Nord del cat. central,¹ serveixin de testimoni indirecte de la seva forta popularitat pertot; cf. BDC XIII, 114.

Però no ometem al costat d'això les mostres d'usos idiomàtics i personals, en els millors i planers creadors de la prosa literària: «ja 'm guardaria jo bé prou de trencar-li l'obediència en aquest punt y en altres, no fos sinó per a *estalviar-li* 'l sentiment que tindria», «la consigna era eixir de la ciutat per la porta de Santa Madrona, a fi d'*estalviar-se* tota la pols possible», Noller (*Pap.*, 25, 83); «ben sabut és que mentres hi hagi ases no mancarà qui *s'estalvivi* d'anar a peu», MtnVayreda (*Sang Nova* v, ix, 407); i, a manera d'eloqüent ús figurat de l'economia, amb abstractes morals, 'permetre's una cosa només amb temerosa prudència, amb previnguda reserva': «al cap de tres dies el *maire* ens ha dit que no'ns donguéssim quimera, i que podíem estar-nos a Hendaya --- assossegats d'aquesta darrera angúnia, i alegres d'una joia tant temps *estalviada*, ens en anem cap a la platja ---», Coromines

(*Presons Im.* xvi, O. C., 915b).

És bo, abans d'abordar la qüestió etimològica i occitana, de delimitar fins a quin punt és originari *estalvi*. Car sovint s'ha raonat com si el nom hagués de ser el punt de partida de tot: així encara *AlcM*. Des del punt de vista filològic tot indica més aviat el contrari: en occità medieval, on hi ha dotzenes de testimonis del verb, només en trobem un (i tardà, S. XIV) del nom. En la nostra llengua n'hi ha més de pertanyents al període antic, però també en el català medieval és incomparablement més escàs que el verb (*AlcM* no n'arriba a arrearplegar més que tres d'abans de 1450); i el testimoni més antic no el trobem fins 200 anys més tard que el d'*estalviar*: «hom avar fustemps parla de guany o de *estalvis*», Eiximenis (*Terç*, 242); després en JEsteve («la utilitat o *stalvi* de la cosa: parsimonia, frugalitas, parcitas», *Li. Eleg.* k-1-c). Tot condueix a creure que es tracta d'una creació purament romànica, postverbal, tal com *canvi* es derivà de *canviar*, *desvari* de *desvariar*, *CABÒRIES* d'*encaboriar-se*, tal com hi havia *premi* fent costat a *premiar*, *ràbia-a rabiar*, i tal com s'extraguieren *ròssec* de *rossegar*, *tràfec* de *TRÀ-FEGAR*, *RAFEGA* de *raf(r)egar*, *càvec* de *cavegar*, ampliació de *CAVAR*.

¿Pensa algú que l'etimologia demana una altra cosa? Precisament és tot al contrari, si no menyspreem la fonètica històrica: d'un *ESTALBE* o *-ALPE* solament hauria pogut sortir alguna cosa com *estalp! I la creació postverbal es fa encara més palesa si considerem que el català en formà d'aquesta manera un adjectiu (totalment estrany a l'oc. i al basc) d'ús especialment freqüent en JoMartorell, però no documentat abans d'aquest escriptor: «Senyor, certa cosa és que dos cavallers valentíssims de nom e d'armes, hui de matí eren en la cort de magestat vostra, e ara stan en tal punt, que de mort no poden ésser *estalvis*», «vullau, ab molta amor e voluntat, anar a servir lo estat imperial, e-us ho aconsell axí com si-m fòsseu pròpiament fill, perquè tinc coneguda vostra noble condició e gran abilitat, d'on se-n seguiran molts beneficis per la vostra anada, que fareu *stalvis* tants pobles de la crestiana fe, de dura e greu captivitat» (Ag. I, 176; II, 5); *D'Ag.* i *AlcM* n'assenyalen dos o tres més en la seva obra, i d'altres en els seus imitadors Galba i R. de Corella.

En llengua d'oc ja he dit que el mot és antic com en català, i és molt freqüent en els trobadors, «romans» i altres textos dels Ss. XII i següents. La forma allí és generalment amb *-b-* (contrastant amb la *-v-* constant del català), amb l'excepció només del *Guilhem de la Barra*, el *R. de Séneca*, i un dels dos exs. del *Fierabràs* (*PSW* III, 296-7; Rayn. III, 199); les accs., com les catalanes, car en At de Mons. (fi S. XIII) es refereix a economia de despeses, i també en els *Vicis e Vertutz* (poema alt-llgd. de c. 1300): «restrenha se e sa maynada / de beure e de manjar, / per lo sieu ad *estalbiar*» (Rayn., cf. correcció de H. Sterbeck, 1887, pàgina 36); però encara és més freqüent la de mostrar miraments, abstenir-se (Guiraut Riquier, *Fierabràs*, etc.), I aquesta la trobem també, en interessants varia-